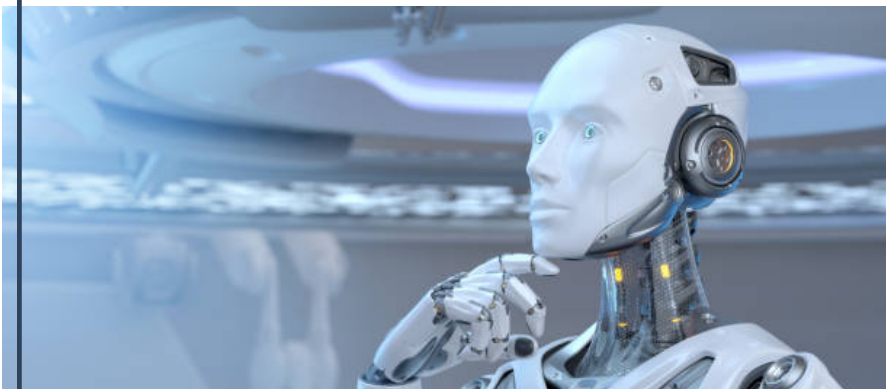

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

“MILLIY IQTISODIYOTNI BARQAROR SAQLASHDA “YASHIL IQTISODIYOT”, “YASHIL MOLIYA”, “YASHIL BUXGALTERIYA” VA ILG‘OR MUHANDISLIK MAKTABLARINI ILMIY-AMALIY INTEGRATSIYALASHTIRISH DOLZARBLIGI”

Maqola va tezislar to‘plami

2025-YIL
30-MAY

ROAD
74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Elektron nashr. 131 sahifa.

E'lon qilishga 2025-yil 11-martda ruxsat etildi.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoiraz Azimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldix'o'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongirاتبay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Viktorovna, Candidate of Economic Sciences (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Omborxonada wms tizimidan foydalanishni afzalliklari.....	16
G'ofurov Shoxjaxon Abdumajit o'g'li, Yuldashev Abduhakim Abdukarimovich	
Интеграция проектного офиса в корпоративную структуру строительной компании, работающей по ерс-контрактам.....	21
Махмудов Сардор Козим угли	
Investitsion muhit va unga ta'sir etuvchi omillar tahlili	24
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li	
Tadbirkorlik faoliyati to'g'risidagi itimoiy-iqtisodiy qarashlar tahlili	27
Abduvohidov Behzod XXX	
Tijorat banklarida kredit portfelini boshqarishning asosiy yo'nalishlari.....	30
Jo'rayev Eldor Berdibekovich	
O'zbekistonda davlat budjetini kupaytirishda soliqlarni ahamiyati.....	34
Karimova Gulbahor Normurodovna	
Dunyo oziq-ovqat bozorining dinamik rivojlanishidagi o'zgarishlar, qiyinchiliklar va ularning yechimlari	36
Tolipova Baxtigul Farxodovna	
Исследование тепловых и диффузионных процессов при азотировании зубчатых колес в вакуумной среде	39
Жасурбек Юлдашбоевич Холмирзаев	
Axborot tizimlaridan foydalangan holda tashkilotni boshqarish bo'yicha qarorlar qabul qilishni takomillashtirish	49
Xujamova Shahrizoda Otabek Qizi	
Sanoat sektorida dekarbonizatsiya va qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish strategiyalari	52
Bobobekov Ergash Abdumalikovich	
Sanoat rivojlanishini ekonometrik modellash (Surxondaryo viloyati misolida)	56
Xalmuratov Zakirjan Mekkamovich	
"Yashil iqtisodiyot" – barqaror taraqqiyot omili.....	58
Lapasova Kamola Farhod qizi	
Umumta'lim maktablarida informatika fanini o'qitishda sun'iy intellektdan foydalanishning pedagogik imkoniyatlari	60
Raxmonov Baxtiyor Azzamovich	
"Makroiqtisodiy masalalarni yechishda matematik modellarning ahamiyati"	63
Abdiraimov Abbas Xolmurod O'g'li	
Moda marketingida iste'molchilarning ichki ehtiyojlari va xulq-atvoriga asoslangan yondashuvlar	67
Tuxtaeva Oydinoy Normamatovna	
O'zbekiston Respublikasida standartlashtirish siyosatida xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik tahlili	72
Raximov Ilyos Muydinovich	
Tijorat banklarida omonatlarni jalb qilishda mijoz sodiqligini oshirishga qaratilgan innovatsion yondashuvlar	75
Raximov Shoxrux Furqatovich	
Raqamli bank xizmatlarida sun'iy intellektdan foydalanishning istiqbollari va xavfsizlik masalalari	78
Erdonayev Aliqul Xalimovich	
Ta'minot zanjirini optimallashtirish yo'llari.....	82
Matkarimova Umida Alisher qizi, Yuldashev Abduhakim Abdukarimovich	
The role of global value chains in international trade competition.....	85
Rakhmonova Dildora Ergash Qizi	
Электронная коммерция в узбекистане: государственные стратегии, технологический прогресс и барьеры развития.....	88
Махаммадалиева Муслимахон Шерали Кизи	

Modernization of the social protection system through digital technologies and innovative approaches.....	90
Abduzoirov Mukhiddin Umidjon ugli, Qudratov Inomjon Nemat ugli	
Tabiiy va sun'iy tolalar asosida qayta ishlangan mahsulotlarning texnologik sifati va iqtisodiy samaradorligi.....	93
Raximov Furqat Jalalovich	
Maishiy kimyo tovarlari B2B bozori uchun barqaror va yashil taqsimot modellarini ishlab chiqish.....	97
Ro'ziyeva Farzona Komiljon qizi	
Chakana savdo va xorijiy investitsiyalarni jalb qilish orqali hududiy iqtisodiyotni rivojlantirish	102
Po'latova Sug'diyona Iskandar qizi, Abdullayev Firdavs Sanjar o'g'li, Ravshanova Muxtarama	
Zamonaviy shahar massivlarida xizmat ko'rsatish va boshqarishda "Aqlli shahar" konsepsiyasi	105
Ismailov Najmiddin Ilxamovich	
Germaniyaning ta'minot zanjirlarini boshqarish tajribasidan foydalanishni afzalliklari.....	108
Nuriddinov G'ulomiddin Ziyovuddin o'g'li, Yuldashev Abduhakim Abdukarimovich	
Ta'minot zanjirida CPFR texnologiyasi foydalanishni afzalliklari.....	111
Komilov Muhammad Yusuf Sardorbek o'g'li, Yuldashev Abduhakim Abdukarimovich	
Ta'minot zanjirlarini qo'llashda jahon tajribasi.....	115
Karimov Amirxon Anvarovich, Yuldashev Abduhakim Abdukarimovich	
Sug'urtada investisiya faoliyatini tashkil etishni huquqiy asoslari	118
Suyunov Isomiddin Tilovkobilovich	
Yurtimizda amaldagi budjetlararo munosabatlar tartibi, hisobi hamda uning afzalliklari	122
Po'latov Tirkash Sotiboldiyevich	
Aholini ijtimoiy himoya qilish institutlari shakllanishining xorij tajribalari	127
Bobonov N.H.	

AHOLINI IJTIMOYIY HIMOYA QILISH INSTITUTLARI SHAKLLANISHINING XORIJ TAJIRIBALARI

Bobonov N.H.

Milliy Universiteti

“Iqtisodiyot nazariyasi”

kafedrası katta o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada aholini ijtimoiy himoya qilishning Markaziy va Sharqiy Yevropa hamda MDH mamlakatlari tajribasi yoritilgan. Bunda alohida e'tibor aholini ijtimoiy himoya qilishning sotsial-demokratik modeli (Skandinaviya mamlakatlari), konservativ modeli (asosan Yevropa mamlakatlari) hamda liberal modeli (Buyuk Britaniya, AQSh) asosidagi yondashuvlarga qaratilgan.

Kalit so'zlar: aholi, ijtimoiy himoya, sog'liqni saqlash, ishsizlikni bartaraf etish, pensiya ta'minoti, ijtimoiy sug'urta, iqtisodiy rivojlanish, demografik tendensiyalar, madaniy qadriyatlar.

Abstract: Mazkur maqolada aholini ijtimoiy himoya qilishning Markaziy va Sharqiy Yevropa hamda MDH mamlakatlari tajribasi yoritilgan. Bunda alohida e'tibor aholini ijtimoiy himoya qilishning sotsial-demokratik modeli (Skandinaviya mamlakatlari), konservativ modeli (asosan Yevropa mamlakatlari) hamda liberal modeli (Buyuk Britaniya, AQSh) asosidagi yondashuvlarga qaratilgan.

Key words: aholi, ijtimoiy himoya, sog'liqni saqlash, ishsizlikni bartaraf etish, pensiya ta'minoti, ijtimoiy sug'urta, iqtisodiy rivojlanish, demografik tendensiyalar, madaniy qadriyatlar.

Аннотация: В данной статье рассматривается опыт стран Центральной и Восточной Европы, а также стран СНГ в сфере социальной защиты населения. Особое внимание уделено подходам, основанным на социальных моделях: социал-демократической (страны Скандинавии), консервативной (в основном европейские страны) и либеральной (Великобритания, США).

Ключевые слова: население, социальная защита, здравоохранение, сокращение безработицы, пенсионное обеспечение, социальное страхование, экономическое развитие, демографические тенденции, культурные ценности.

KIRISH

Dunyo mamlakatlari tajribalariga asoslanib aytishimiz mumkinki, aholini ijtimoiy himoya qilish sohasida davlat asosiy o'rin tutadi. Davlat institutlarining samarali faoliyati ijobiy tendensiyalarni yaratishga olib keladi. Institutsional o'zgarishlarning xorijiy tajribasi va uni amaliyotda samarali qo'llash yo'nalishlarini o'rganib chiqish va institutsional o'zgarishlarni keltirib chiqish muhim ahamiyatga ega.

Aholini ijtimoiy himoya qilish sohasida bir qancha xorijiy davlatlar tajribasini ko'rib chiqamiz.

Mamlakatimiz hukumati quyidagi xalqaro tashkilotlar: Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT), Xalqaro Mehnat Tashkiloti, Yevropa Ittifoqi tavsiyalari va Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi asosida aholini ijtimoiy himoya qilish tizimini shakllantirish bo'yicha davlat siyosatini belgilaydi. (Ijtimoiy Xartiya, Yevropa ijtimoiy xavfsizlik kodeksi va boshqa huquqiy hujjatlar)

“Xalqaro mehnat tashkilotining “Ijtimoiy ta'minotning minimal standartlari to'g'risida”gi 102-sonli konvensiyasiga muvofiq, aholini ijtimoiy himoya qilishning asosi ijtimoiy ta'minot bo'lib, uning maqsadlari: ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotga ko'maklashish, farovonlikni oshirish - odamlarning mehnat sharoitlarini yaratish va yaxshilash, inson huquqlarini himoya qilishdir.”¹

Xalqaro ijtimoiy himoya amaliyotining ko'p qirrali jarayonlarini o'rganish orqali ushbu tadqiqot inklyuziv va samarali ijtimoiy himoya tizimini rivojlantirish bo'yicha global muhokamaga hissa qo'shishga intiladi.

¹ Бахтиёров Б.Б. Ўзбекистонда аҳолини ижтимоий ҳимоя қилиш тизимининг ҳуқуқий-институционал асосларини ривожланиш босқичлари // «Таълим тизимида ижтимоий-гуманитар фанлар» журнали. Тошкент, 2019. —№ 3, 16-29-б.

Ijtimoiy islohotlarning jahon tajribasi keng va rang-barangdir. Bu borada hech qanday tayyor ravon yechimlari mavjud emas. Xorijiy mamlakatlar tajribasidan mexanik nusxa ko'chirishga yul qo'yib bo'lmaydi. Bunda mamlakatning an'analari, xususiyatlari va haqiqiy imkoniyatlarini hisobga olgan holda foydalanish mumkin bo'lgan jihatlarini inobatga olish muhimdir.

TAHLIL VA NATIJALAR

Bozor munosabatlariga o'tgan Markaziy va Sharqiy Yevropa hamda MDH mamlakatlari tajribasi shuni ko'rsatadiki, bozor faqat ijtimoiy himoyaning ishonchli tizimi sharoitidagina normal faoliyat ko'rsatishi mumkin.

"XX-asrning ikkinchi yarmi, Yevropa davlatlari uchun Farovonlik davlati konsepsiyasiga asoslangan ijtimoiy himoya elementlarining shakllanishi bilan tavsiflangan. Biroq, "davlat faoliyati" bozorda raqobatning buzilishiga olib keldi, mehnatni rag'batlantirishning pasayishi kuzatildi, teng ijtimoiy farovonlik tamoyillari fuqarolarning farovonlik darajasini faqat yomonlashtirdi, bu muqarrar ravishda qashshoqlikning va ishsizlikning oshishiga olib keldi"². Shu bilan birga, teng huquqli ijtimoiy yordam tamoyillari va boshqa salbiy ijtimoiy omillar zamonaviy jahon amaliyotida aholini ijtimoiy himoya qilish bo'yicha davlat siyosatining eng muvaffaqiyatli versiyalaridan biriga aylangan yangi ijtimoiy himoya tizimlarining rivojlanishiga yordam berdi.

Aholini ijtimoiy himoya qilishning Shvetsiya modeli ijtimoiy siyosatni qayta tiklashga qaratilgan farovonlik davlati g'oyalarini o'zida mujassam etgan.

Birinchi navbatda oila, sog'liqni saqlash, ta'lim va boshqalarga asoslangan ijtimoiy sohadagi muammolarni hal qilish Shvetsiya modelining asosiy tamoyillari – ijtimoiy ishonch, birdamlik, demokratiya, tenglik, adolat, universallik, jamoaviylik.

"Shvetsiya modeli - shaxsning ijtimoiy-iqtisodiy holatidan deyarli mustaqil ravishda, progressiv soliqqa tortish tizimi orqali kafolatlangan davlat ijtimoiy ta'minotini o'z ichiga oladi. U mulkiy munosabatlarni keng qamrovli o'zgartirishga, iqtisodiy demokratiyaga va siyosiy hamda ijtimoiy demokratiya bilan bir qatorda, ijtimoiy isloh qilingan kapitalizm doirasida yangi jamiyat qurishga qaratilgan edi"³. Iqtisodiy samaradorlik va jahon bozoridagi raqobatbardoshlik ijtimoiy dasturlarni amalga oshirish uchun barcha zarur shart-sharoitlarni yaratmoqda.

Shvetsiya modelining asosiy maqsadi – aholining tengligi va to'liq bandligi, modelning asosiy tarkibiy qismlari – universal ijtimoiy ta'minot tizimi, ijtimoiy xizmatlar ko'rsatuvchi rivojlangan davlat xizmatlari sektori, ish haqi sohasidagi birdamlik siyosati hamda faol bandlik siyosatini amalga oshirishdan iborat.

O'zbekiston uchun Shvetsiya modeli tajribasining demokratik tamoyillari dolzarb bo'lib, ijtimoiy himoyaning o'zbek modelini yaratish jarayonida uning rivojlantirish yo'nalishlarini belgilashda foydalanish mumkin.

Institutsional o'zgarishlarning ijtimoiy-liberal (neoliberal) modelini, ya'ni, ordoliberalizm nazariyasini qo'llagan Olmoniya (Germaniya) tajribasini o'rganish muhimdir.

Germaniya aholisini ijtimoiy himoya qilishni tashkil etish asoslarini ko'rib chiqaylik. Avvalo shuni ta'kidlaymizki, ijtimoiy himoya sohasidagi ijtimoiy siyosat ham mehnatga layoqatli, ham ishlamaydigan aholiga taalluqlidir. Bular turli kasb egalari, maktab o'quvchilari, talabalar, uy bekari, keksalar, nogironlar va boshqa ijtimoiy xizmatlardan foydalanadiganlardir.

Olmon olimlari V.Gutnik, L.Erxard fikriga ko'ra, "Eng yaxshi ijtimoiy tartibga jamiyat uchun zarur mahsulotni qayta taqsimlash orqali erishiladi; ko'proq ijtimoiy yordam ko'rsatiladigan mamlakat emas, balki ijtimoiy yordamga muhtojlar eng kam darajasiga erishish lozimdir"⁴.

Binobarin, aholini ijtimoiy himoya qilish tizimi jamiyatning iqtisodiy, ijtimoiy, siyosiy va madaniy o'ziga xosligidan kelib chiqqan holda, muayyan davlatning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda qurilishi kerak. Qolaversa, sog'liqni saqlash, ta'lim, fan, madaniyat va boshqa sohalaridagi ijtimoiy muammolarni hal qilmasdan turib, iqtisodiy salohiyatni yuksaltirish mumkin emas. Barcha fuqarolar uchun doimo bir xil "boshlang'ich imkoniyatlar"ga ega shaxs turadi. Hushyor siyosatchilar davlat dasturlari nafaqat jamiyatda ijtimoiy-siyosiy barqarorlikni saqlash, balki mamlakat iqtisodiy taraqqiyotida ham muhim ahamiyatga ega ekanligini anglab yetganlar.

Amerika Qo'shma Shtatlarida aholini ijtimoiy himoya qilishni tashkil qilishni ko'rib chiqadigan bo'lsak, 1935-yil 14-avgustdagi "Ijtimoiy ta'minot to'g'risida"gi qonun davlat tarixidagi ilk qonun hisoblanadi. AQSh yirik ijtimoiy dasturlarini Yevropa mamlakatlariga qaraganda kechroq joriy qildi. Ikkinchi jahon urushi tugagandan so'ng, AQShda davlat tomonidan tartibga solishning maqsad va usullari bo'yicha jamoatchilik liberal-konservativ konsensus vujudga keldi va bozor iqtisodiyoti huquqiy asosda ekanligini e'tirof etish asosida ijtimoiy davlat

2 Бахтиёров Б.Б. Ўзбекистонда аҳолига ижтимоий хизмат кўрсатишнинг ҳозирги ҳолати ва ривожланиш тенденциялари. // «Biznes-Эксперт» журнали. Тошкент, 2019. – № 2, 59-64-б.

3 Абулқосимов Х.П. Ўзбекистонда ижтимоий хавфсизликни таъминлашнинг айрим масалалари// Ж. Иқтисод ва молия// Экономика и финансы, 2019 йил, 2-сон, 27-35-б.

4 Look At The Transformational Nature Of Economic Power July 2019 Young Scientist 7(71). -https://www.researchgate.net/publication/335268818_LOOK_AT_THE_TRANSFORMATIONAL_NATURE_OF_ECONOMIC_POWER, Эрхард Л. "Благосостояние для всех" М. Дело-2001. -<http://www.vixri.ru/d/Erhard%20Ljudvig%20Blagosostojanie%20dlja%20vsex..pdf>.

konsepsiyasi qabul qilindi. Bunday tizim tengsizlikni bartaraf etishga qodir emas.

Amerika Qo'shma Shtatlarida davlat xizmatlarining ishi biznes qonunlariga muvofiq, marketing modeliga asoslanadi. Fuqaro va boshqaruv apparati o'rtasidagi munosabatlarning "bozorlashuvi" ham mansabdor shaxslar faoliyati samaradorligini oshirishga yordam berdi, chunki davlat apparati xizmatlarining "mijoz", "mijoz", "iste'molchi" pozitsiyasi. Psixologik jihatdan "arizachi" pozitsiyasidan tubdan farq qiladi.

Kambag'allik iborasi "o'z jamoalarida ma'lum tovar va xizmatlar savatini sotib olish uchun yetarli daromadga ega bo'lmagan" odamlarga nisbatan qo'llaniladi. "Mamlakatda kambag'allik darajasi 2018 yilda 8,7 foizni (2015 yilda 12,1 foiz, 2016 yilda 10,6 foiz, 2017 yilda 9,5 foiz) tashkil etdi."⁵

Alohida guruhga Shvetsiya, Norvegiya va Finlyandiya mamlakatlari kiradi, ular ijtimoiy himoya tizimining Skandinaviya modelini qo'llaydilar. Farqi shundaki, ijtimoiy ta'minot tizimning elementi sifatida bu mamlakatlarda boshqa Yevropa mamlakatlariga qaraganda ko'proq qo'llaniladi.

Bu modellar deyarli hech qachon sof shaklda topilmasa ham, aksincha, aralash xarakterga ega va transformatsiya jarayonida bo'lsa-da, turli mamlakatlarda mavjud bo'lgan ijtimoiy yordamga yondashuvlarni keyingi tahlil qilish uchun ularni ko'rib chiqish kerak.

- Sotsial-demokratik model (Skandinaviya mamlakatlari).
- Konservativ model (asosan Yevropa mamlakatlari)
- Liberal model (Buyuk Britaniya, AQSh).

1- jadval. Aholini ijtimoiy himoya qilish modellari⁶.

No	Model	Asosiy xususiyatlari	Izoh (yutuq va kamchiliklar)
1.	Sotsial-demo-kratik model (Skandinaviya mamlakatlari).	ijtimoiy siyosatni qayta tiklashga qaratilgan farovonlik davlati g'oyalarini o'zida mujassam etgan ijtimoiy himoya tizimining bu model Shvetsiya, Norvegiya va Finlyandiya mamlakatlarida qullaniladi	oila, sog'liqni saqlash, ta'limga qaratil-anligi
2.	Konservativ model (asosan Yevropa mamlakatlari)	ijtimoiy himoya sohasidagi ijtimoiy siyosat ham mehnatga layoqatli, ham ishlamaydigan aholiga taalluqlidir	aholining eng muhtoj guruhlarini davlat tomonidan ta'min-lashga qaratilgan rivojlangan tabaqalashirilganligi
3.	Liberal model (Buyuk Britaniya, AQSh)	ijtimoiy himoyaning Amerika modeli davlat xizmatlarini "bozorlashtirish" jarayonlari bilan birga bozor mexanizmiga qaratilgan	ijtimoiy ta'minot sohasida soliq imtiyozlari keng qo'llaniladi

Davlat tomonidan tanlangan ijtimoiy himoya modellari ham ko'p jihatdan an'analarga bog'liq. Masalan, individualizm an'analari va ularning antipodamkorlik an'analari AQSh va Shvetsiyada turli ijtimoiy ta'minot tizimlarini vujudga keltirdi.

Aholini ijtimoiy himoya qilish institutlarini shakllantirish har qanday zamonaviy jamiyatning hal qiluvchi jihati hisoblanadi. Xorijiy davlatlar o'z fuqarolarining ehtiyojlarini qondirish uchun turli yondashuv va tizimlarni ishlab chiqdilar. Boshqa xalqlar tajribasini o'rganib chiqib, samarali ijtimoiy himoya institutlarini yaratishda ilg'or tajribalar va yuzaga kelishi mumkin bo'lgan xatolar haqida qimmatli tushunchalarga ega bo'lish mumkin.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Ijtimoiy himoya institutlarini shakllantirish murakkab va ko'p qirrali jarayon bo'lib, u nafaqat iqtisodiy, balki demografik, madaniy, siyosiy va institutsional omillarni chuqur tahlil qilishni talab qiladi. Bu tizimni samarali tashkil etish, aholining turli qatlamlarini, ayniqsa ijtimoiy zaif guruhlarini qo'llab-quvvatlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Xorijiy davlatlarning aholini ijtimoiy himoya qilish borasidagi tajribasi esa boy bilim manbai sifatida ahamiyatlidir.

Skandinaviya mamlakatlarining sotsial-demokratik yondashuvi, Yevropa davlatlaridagi konservativ model yoki AQSh va Buyuk Britaniyadagi liberal yondashuvlar orqali ijtimoiy himoya institutlarini tashkil qilishda turli xil mexanizmlardan foydalanilayotgani kuzatiladi. Bu yondashuvlar nafaqat tizimlarni solishtirish, balki har bir davlat o'zining siyosiy-iqtisodiy kontekstidan kelib chiqib, mos modelni ishlab chiqishi uchun ham zaruriy asos bo'lib xizmat qiladi.

Shu nuqtai nazardan, ijtimoiy himoya institutlarini takomillashtirishda xalqaro tajriba asosida mahalliy ehtiyojlarga moslashtirilgan yondashuvlarni ishlab chiqish va tatbiq etish eng maqbul yo'ldir.

5 Statistic Canada. <https://www150.statcan.gc.ca/n1/pub/11-627-m/11-627-m2020018-eng.htm>

6 Муаллиф томонидан тузилган

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Abulqosimov X.P. O'zbekistonda ijtimoiy xavfsizlikni ta'minlashning ayrim masalalari // Iqtisod va moliya – Ekonomika i finansi. – 2019. – № 2. – B. 27–35.
2. Baxtiyorov B.B. O'zbekistonda aholini ijtimoiy himoya qilish tizimining huquqiy-institutsional asoslarini rivojlanish bosqichlari // Ta'lim tizimida ijtimoiy-gumanitar fanlar. – Toshkent, 2019. – № 3. – B. 16–29.
3. Erxard L. Look at the transformational nature of economic power // Young Scientist. – 2019. – Vol. 7(71). URL: https://www.researchgate.net/publication/335268818_LOOK_AT_THE_TRANSFORMATIONAL_NATURE_OF_ECONOMIC_POWER
4. Erxard L. Blagosostoyanie dlya vsekh. – M.: Delo, 2001. URL: <http://www.vixri.ru/d/Erxard%20Ljudvig%20Blagosostoyanie%20dlya%20vsex..pdf>
5. U.S. Department of Health and Human Services. 2023 Poverty Guidelines. URL: <https://aspe.hhs.gov/.../2023-poverty-guidelines>
6. Raximov A.N. Ijtimoiy himoya tizimining takomillashuvi: nazariya va amaliyot. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2020. – 180 b.
7. Yunusov M.T. Ijtimoiy xavfsizlikning iqtisodiy asoslari // Moliyaviy tadqiqotlar jurnali. – 2021. – № 4. – B. 45–52.
8. Ulugov D.R. Ijtimoiy himoya tizimida innovatsion yondashuvlar // O'zbekiston iqtisodiyoti va moliyasi. – 2022. – № 1. – B. 29–34.
9. UNDP Uzbekistan. Social Protection in Uzbekistan: Current Status and Perspectives. – Tashkent, 2021. URL: <https://www.uz.undp.org/.../social-protection>
10. European Commission. Social Protection Systems in EU: Comparative Report 2022. – Brussels, 2022. URL: <https://ec.europa.eu/.../social-protection>

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025-yil, may.

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>
